

MƏHƏMMƏD FÜZULİ YARADICILIĞINDA KİTAB VƏ MÜTALİƏ MÖVZUSU

Klassik Şərq və dünya poeziyasının qüdrətli ustadlarından biri olan Məhəmməd Füzuli (1494-1556) Azərbaycan mədəniyyəti tarixində yeni bir dövr açmış, milli ədəbiyyatı yüksək bəşəri ideallarla, dərin insani duyğularla zənginləşdirmişdir. Türk (Azərbaycan türkcəsi), fars və ərəb dillərində bənzərsiz bədii-fəlsəfi əsərlər yaradan şair geniş ədəbi-bədii və elmi fəaliyyəti ilə hələ öz sağlığında Şərq ölkələrində böyük şöhrət qazanmışdır.

İti aqlının, odlu ürəyinin və cilalı qələminin qüdrəti ilə bəşəriyyətə nadir sənət möcüzələri bəxş etmiş dahi Füzulinin misilsiz xidmətləri bədii ədəbiyyatla yanaşı, tarix, fəlsəfə, incəsənət, tibb, təbiət, riyaziyyat, nücum, həndəsə, dinşünaslıq və s., öz ifadəsi ilə desək, «aqli və nəqli, həkəmi və həndəsi» elmlərlə də sıx şəkildə bağlıdır. Onun ölməz irsi XVI əsr Azərbaycan və Şərq bədii-ictimai fikrinin inkişafında çox mühüm rol oynamış, cəmiyyətin mənəvi həyatına istiqamətverici təsir göstərmişdir.

YUNESKO xətti ilə 1994-cü ildə anadan olmasının 500 illiyi dünyanın bir sıra ölkələrdə, o cümlədən İraqda, İranda, Türkiyədə, Rusiyada, Gürcüstanda və başqa yerlərdə geniş qeyd olunmuş ulu şairimizin təntənəli yubiley mərasimləri 1995-ci ildə Azərbaycanda da ümumxalq poeziya bayramı səviyyəsində keçirilmişdir.

Füzuli çoxcəhətli irsində sözə, kitaba, mütaliyəyə, elmə, maarifə çox yüksək qiymət verir, onların hər birinin gənc nəslin mənəvi tərbiyyəsinə müstəsna təsirindən bəhs edir. Şairin yaradıcılığına həsr olunmuş çoxsaylı elmi araşdırmalarda kitab, söz və mütaliə haqqında dəyərli fikirlərinin təhlilinə çox az yer verilməsi və ya onların üstündən sükutla keçilməsi təəssüf doğurur.

Füzuli özündən əvvəl yazıb-yaratmış bütün Şərq şair və filosoflarının əsərlərini oxumuş, Nizaminin, Nəsiminin və başqa məşhur ədəbi simaların yaradıcılığı ilə yaxından tanış olmuşdur. Təsadüfi deyil ki, «Leyli və Məcnun» poemasında o, əsəri yazmamışdan əvvəl bir çox mənbələri öyrəndiyini bildirir, o cümlədən dahi Nizaminin adını çəkir, onu müəllim, özünü şagird adlandırır.

Füzulinin əsərləri ilə tanışlıq sübut edir ki, o, müsəlman Şərqinin fəlsəfəsi və ədəbiyyatı ilə yanaşı, yunan mədəniyyətini də mükəmməl

surətdə mənimsəmiş, qədim yunan naturfilosoflarının, Çin materialistlərinin, Hind və yəhudi alimlərinin irsini tapıb oxumuş, onların məzmununu öyrənmişdir. Məşhur alimlərin müxtəlif fəlsəfi ideyalarını şərh etməsi, onları saf-çürük etməsi, üstün və nöqsan cəhətlərini göstərməsi, müxtəlif elm sahələri üzrə bir sıra müddəalar və mülahizələr irəli sürməsi, yeri gəldikcə həm qədim alimlərlə, həm dövrünün ilahiyatçıları ilə elmi mübahisələrə girişməsi, öz qənaətlərini sübut etməyə çalışması böyük şairin zəngin elmi biliklərə yiyələnməsindən xəbər verir.

Füzuli yüksək səviyyəli, ali mədəniyyətli və geniş dünyagörüşlü oxucu, eyni zamanda nəyi oxuyub-oxumamağı başa sala bilən mahir kitab təbliğatçısı olmuşdur. O, «Quran» başda olmaqla bütün dini kitabları oxumuş, onlardan faydalanmışdır. Tədqiqatçılardan bir çoxu bu fikirdədir ki, şairin dinə münasibəti ikili, yəni ziddiyyətli xarakter daşıyır. Bu məsələdən bəhs edərkən professor M.C.Cəfərov yazır: «Bir tərəfdən şair müsəlmanlığı, islam dinini, Məhəmmədi və ona sadıq qalan imamları mədh edir, «Əhli-beyt»in faciəsinə yas tutur, «Hədiqətüs-südə» kimi əsasən dini ruhda yazılmış bir əsəri tərcümə edir, ikinci tərəfdən isə:

Alsalar, din ilə dünyanı şərabə satubın,

Məstü mədhunu xəbəbətiyü bibab olmalım,-

deyir. *Məscid ilə meyخانəyə heç bir fərq qoymur, bütün dinçilərə kinayə ilə yanaşır» (15, s.47).*

«Leyli və Məcnun» əsərinin müqəddiməsində öz yaradıcılığını:

Söz dərkinə sərf edib fərasət,

Əmlakıma bulmuşam rəyasət...

Hər dildə ki, var əhli-razəm,

Məcmun-fünunə eşqbazəm (6, s.47),-

deyə yüksək qiymətləndirən, sözün dərkinə diqqət yetirib söz ölkələrinin hökmranlığını əlinə alan böyük sənətkar fars divanındakı qitələrindən birində belə yazır:

Mən elə bir süfrə açdım sözdən əhli aləmə,

Onda bir zövq artıran hər dürlü nemət, düzmüşəm.

Süfrəmə hər bir qonaq gəlsə, xəcalət çəkmərəm,

Fərqi yox, ya türk gəlsin, ya ərəb, yaxud əcəm.

Kim gəlir gəlsin, aparsın hər nə istər xatiri,

Qurtaran nemət deyil, süfrəmdən olmaz heç nə kəm

(5, s.85).

Təbii ki, ustad Füzulinin zəngin irsini ətraflı şərh etmək üçün ilk növbədə onun şeirə, sənətə, kitaba olan münasibətini müəyyənləşdirmək lazımdır. Şair bu mövzuda ayrıca əsər yazmasa da divanlarının müqəddimələrində (dibaçələrində), poemalarının girişində, qitələrində, qəsidə-

lərində, qəzəllərində, rübailərində bütün bunlar barədə olduqca dolğun və mütərəqqi fikirlər söyləmişdir.

Füzuli şeirin, sənətin yüksəkliyindən danışdığı zaman sənətkarın qarşısında mühüm vəzifələr durduğunu da qeyd edir. Şair hər mənzum əsəri sənət nümunəsi hesab etmir, xüsusi hünər və istedad tələb edən söz sənətinin qiymətini, doğruluqda görür. O, qəsidələrinə müqəddimədə yazır: «**Əşyanın keyfiyyətini təhqiq üçün fərasət gözünü açdım, hikmət əsərlərinin tamaşa çölünə təfəkkür qədəmi qoydum. Aləm sədəfində insandan qiymətli bir göhər görmədim, insan göhərində isə sözdən bahalı cöhrə tapmadım.**

Sözün dərəcəsi və rütbəsi ucadır. Söz bilən adam hər yerdə olsa hörmətli olar. Sözü tərif etmək mənim həddim deyil. Sözün yüksəkliyinə söz yoxdur. Söz öz-özlüyündə yaxşı olsa da, yaxşı söz kamalı doğruluqdan alar. Doğruluq sözün qiymətini artırır, doğru ziynət daha yaxşı görünər».

Bu sətirlərdən aydındır ki, Füzuli sözün qüdrətini həqiqətdə görür. Lakin bu həqiqəti o, həm tərif, həm də tənqid vasitəsilə ifadə etmək mümkün olduğunu söyləyir. Füzuli göstərir ki, «**həqiqəti mədh və məzəmmətlə demək olar. Çünki söz insanın həqiqətindədir. O da gah tərifə, gah da məzəmmətə layiq olur.**

Füzuli sənət əsərlərindən həmişə orijinallıq tələb edir. Deyilmiş sözü təkrar etməyi döyülmüş xırmandan baş-ayaq yığmağa bənzədir. O, tapdanmış yoldan gedib-gəlməyi hünər bilmir. Söz sənətində müvəffəqiyyətin dərin bilik, bacarıq, elm və hünər sayəsində əldə edilməsinin mümkün olduğunu düzgün aydınlaşdırır. Buna görə də sənətkarlığı çox çətin bir peşə hesab edir. Onu da bilir ki, fitri istedadla malik olan sənətkar özündən əvvəl deyilməmiş sözlər tapmağa qadirdir. Bunun üçün sənətkarın dərin elmi biliyə malik olması zəruridir. Şairin istedadının təhsil və tərbiyə ilə inkişaf etdirilməsinin zəruri olması haqqında türkçə və farsca divanlarının müqəddiməsində Füzuli çox maraqlı və qiymətli mülahizələr irəli sürmüşdür. Onun fikrincə, yaxşı şair olmaq üçün əvvəlcə mükəmməl təhsil almaq, elmləri oxumaq əsas şərtidir. Füzuli yazır: «**Elmsiz şeir əsası yox divar olur və əsassız divar qayətdə bietibar olur**» (5, s.43).

Füzuli də özündən əvvəlki böyük şairlər kimi, şeir istedadının fitri olmasını təsdiq edir, lakin o, bu istedadın tərbiyə və inkişaf etdirilməsinə böyük əhəmiyyət verirdi.

«Söz» rədifli qəzəlində şair bədii sözün yüksəkliyindən danışmaq-la bərabər, sənətkarın qarşısında duran vəzifələri də müəyyənləşdirir:

Xəlqə ağzın sirrini hərdəm qılır izhar söz,

Bu nə sirdir kim, olur hər ləhzə yoxdan var söz.

Artıran söz qədrini sidq ilə, qədrin artırar,

Kim nə miqdar olsa, əhlin eylər ol miqdar söz (6, s.167).

Bu misralardan aydın olur ki, şair bədii sözə yüksək qiymət verərək, sənətin əbədi yaşaması üçün həyat sirlərini, mərifət dəryasının incilərnı toplayan sənətkarın qarşısında mühüm məsələlər qoyur. O, eyni zamanda şairdən az sözlə dərin məna ifadə etməyi tələb edir:

Gər çox istərsən, Füzuli, izzətin, az et sözü,

Kim, çox olmaqdan qılıbdır çox əzizi xar söz (6, s.167).

Füzuli fəlsəfi və ədəbi cəhətdən çox hazırlıqlı bir insan olmuşdur. O, dövrünün filosofları, şeir, sənət adamları ilə mübahisələr edir, müxtəlif elmi məclislərdə öz xüsusi rəyilə başqalarından fərqlənirdi. Şair yazır: «**Həmişə əqli mübahisələrdə həkimlərin müxalif hökmlərinə etiraz, nəqli məsələlərdə fəqihlərə müxalifət edirəm, hər şöbəsinin istedadı ilə ibarələrin gözəlliyi, ədanın lətafəti xüsusunda münəqişəyə girişirəm**» (8, s.20).

Buradan aydındır ki, müasirlərinin elm və sənət aləminə əhəmiyyət vermədiyi, şəriət hökmlərindən kənara çıxanlara pis nəzərlə baxdığı bir zamanda, Füzuli elmi və sənəti təbliğ edirdi.

Şair gənclərə müraciət edərək, onları elm, bilik, mərifət kəsb etməyə çağırır:

Elmlə, ədəblə tapılar şərəf,

Mirvari olmasa, nə lazım sədəf?

Fürsətin var ikən, sən işsiz qalma,

Boş yerə ömrünü gəl etmə tələf (7, s.346).

Füzuli eyni zamanda, gözəlliyi ilə öyünən qızları məzəmmət edərək, onları mənəvi təkmilləşməyə biliyə, elmə, mütaliyə, kamal kəsb etməyə səsləyir:

O puç gözəlliyə bağlanmağın nədir xeyri,

Kamal kəsb elmək, çün sənə münasibdir (6, s.340).

Lakin Füzuli hər oxuyanı alim hesab etmədiyi kimi, elmdən sui-istifadə edənləri də ciddi tənqid edir. O, «**Ənisül-qəlb**» əsərində yazır ki, «**alim məğrur olarsa, o elmdən cahil olmaq yaxşıdır**».

Şair elmdən, bilikdən xalqın ziyanı üçün istifadə edənləri ciddi tənqid edib savadsızlara tövləyən, utandırıb pul alanları nifrətlə xatırladığı kimi, elmi hiylə vasitəsi edənləri də ciddi tənqid edir. O, müəllimə müraciətlə yazdığı bir qitəsində deyir:

Ey müəllim, aləti-təzvirdir əşrərə elm,

Qılma əhli-məkrə təlimi-məarif, zinhar!

Hiylə üçün elm təlimin qılan müfsidlərə,

Qətlə-am üçün verər cəlladə tiqm-abidar,

Hər nə təzvir etsə, cəhi ona olmaz səbat,

Məkrə-əhli-elmdir, əsli-fəsadi-ruzigar (6, s.340).

Doğrudan da Füzuli dövründə elmdən, savaddan öz şəxsi mənafeyi üçün istifadə edənlər çox idi. Şair «**Məkrə-əhli-elmdir, əsli-fəsadi-ruzigar**» deməklə öz dövrünün fitnə-fəsadlarına, səbəb olan «**elm**» adamlarını nəzərdə tutur, onların elmdən fitnə-fəsad törətmək üçün istifadə etdiklərini düzgün göstərir.

Fars dilində yazdığı «**Ənisül-qəlb**» adlı fəlsəfi-ictimai qəsidəsinin başlanğıcında şair ruh yüksəkliyi və ilhamla söz sənətinin qüdrət və əzəmətinə tərifləyir. O, məzmunla formanın vəhdətinə böyük əhəmiyyət verərək yazır: «**Ey sözləri gözəlləşdirən, ona zinət verən, sən Allah, onu mərifət paltarından məhrum edib, çıpaq qoyma! Səs və hərflə qənaətlənməyib, məna feyzi əldə et! Çünki Davud peyğəmbərliyə tək cə səsi ilə nail olmamışdı**».

Füzuli bu əsərində insanların tərbiyə və inkişafında elmin roluna böyük əhəmiyyət verir, elm öyrənməyin əvəzsiz mənbəyi olan kitabı və onun mütaliəsini, mənimsənilməsini yüksək qiymətləndirir. Onun fikrincə, hind və yunan alimləri hər şeyi öyrənib şərh etməyiblər. Kainatda hələ sirr halında qalan işlər çoxdur. İnsan açılmamış sirləri açmalı, yeni biliklər kəşf etməlidir.

Bu fikirlər orta əsr şəraitində bütün Yaxın Şərqdə böyük inqilabi əhəmiyyətə malik idi. Din xadimləri hər şeyin Quranda şərh edildiyini irəli sürərək, şəriət ehkamları ilə qənaətlənməyi təbliğ etdikləri zaman Füzuli kitabı, oxuyub öyrənməyi təbliğ edir, insanları elmə, fəlsəfi tədqiqata ruhlandırır, kainatın sirlərini öyrənməyə çağırırdı.

Füzuli «**Rindü Zahid**» əsərində də elmin, biliyin, sənətin, kitab oxumağın təbliğinə böyük əhəmiyyət vermişdir. Maraqlıdır ki, bu əsərdə ata – Zahid öz oğlu Rindi sənət öyrənməkdən qabaq elm oxumağa təşviq edir: «**Ey Rind! Çün elm və sənəti bəyənirsən və mənfəət və zərərlərinin aqibətini düşünürsən, daha yaxşı olar ki, sənət kəsb etməkdən qabaq elmə rəğbət edəsən...**

Elm bir dəryadır ki, ondan

Həqqi tanımaq gövhəri hasil olar.

Elmin rütbəsini ağallılardan soruş,

Elmin ləzzətini cahil nə bilər?! (9, s.23).

Zahid oğlunu yazı öyrənməyə həvəsləndirmək üçün kağızın üzərinə bir əlif çəkib deyir: «**Bu, elmlər xəzinəsinin açarıdır. Əbədi və qədir Allahu tanımağın əsasıdır**». Lakin Rind atasının bu dini yozumu ilə razılaşmayaraq bildirir ki, «**Bu, xətt (yazı) təliminin mərifətin şərti bilmək qələtdir. Ürfan istədəda xətdən asılı deyildir. Peyğəmbərin savadsızlığı təhsilsizliyi buna şahiddir**» (9, s.24).

Zahid yenə də yazıya ilahi məna verməyə çalışsa da, Rind atasına etiraz edərək belə cavab verir:

«Ey Zahid! Xətti öyrənmək yazuların mütaliəsinə səbəb olur və yazuların mütaliəsi məsələlərdə olan ixtilafın girdabıdır, xülasə, sərgərdanlıq mənşəyidir. Sərgərdanlıq axtarmaq isə nadanlıqdır:

Hünər sahibləri bir-birinin əqidəsinin əleyhinədirlər,
Hər kəs öz əqidəsinə görə kitab yazıbdır.

Yaxşı olar ki, onların yazdıqlarını heç oxumayam,
Qələm kimi hər xəttin sərgərdanı olmayam.

Kitab mütaliəsinin çoxluğu şübhəni ortadan qaldırmaz,
Bəlkə şübhəni bir az da artırır. Buna şübhə yoxdur.

Hər nə qədər artıq kitab oxusan,

O qədər də artıq heyrətdə qalacaqsan» (9, s.25).

Atası yazı öyrənməkdən, kitab oxumaqdan, mütaliə etməkdən min bir bəhanə ilə yaxasını qırağa çəkən Rində nəsihət verərək elm və bilik nəticəsində padşah dərğahına yaxınlaşmağın, böyük mənsəb tutmağın mümkün olduğunu xatırladır, oxumuş adamların vəzirlik, sədrlik rütbəsinə çatdıqlarını söyləyir. Oğul isə cahilliyi pisləyir, lakin cahillərin mərtəbəsini öz bliyini saraylara xidmətə sərf edən oxumuşlardan daha üstün tutur.

Füzuli yaradıcılığının araşdırıcılarından olan Mirzağa Quluzadə «Rindü Zahid» əsərindən bəhs edərək yazır: «Rindin savad öyrənmək və kitab oxumaq əleyhinə çıxması, əlbəttə, təəccüblüdür. Lakin, bu, səbəbsiz deyil. Bizim fikrimizcə, Füzuli Rindin dili ilə orta əsr elmlərinin köhnə, sxolastik ənənələrini, xürafat və mövhumat təbliğ edən kitabları tənqid etmək istəmişdir... Füzuli orta əsrlərin yalançı, xürafatçı alimlərini, onların çürük nəzəriyyələrini, insanların fikrini dolaşdıran, zövqünü korlayan kitabları tənqid atəsinə tutur» (12, s.100-101).

Tədqiqatçının qənaətini təsdiqləyərək deməliyik ki, Füzuli həqiqətən, öz qəhrəmanı Rindin dili ilə bir çox ilahiyyətçilərin mövhumatla, fanatizmlə dolu olan kitablarını ifşa edir, oxucuları belə zərərli kitabları oxumaqdan çəkindirir. Bu isə böyük şairin həqiqi kitab təbliğatçısı olduğunu bir daha təsdiqləyir.

Məlumdur ki, Füzulinin yaşadığı dövrdə hələ çap maşını ixtira edilməmişdi və kitablar əlyazmalar şəklində, katiblər üzünü köçürüb çoxaltdıqdan sonra yayılırdı. Bir çox hallarda kitab üzünü köçürən katiblər müxtəlif səhvlərə yol verir, bəzi ifadələri düzgün oxumadıqlarından düzgün də köçürməmişdilər. Əlbəttə, burada ərəb əlifbasının naqisliyi də az rol oynayırdı. Bununla belə dahi şair üzünü katiblərə tutub əlyazmaları doğru-düzgün köçürməyə, oxucuları çaşdırmamağa çağırır. O,

bir nöqtə ilə «məhəbbət» sözünü «mehnat», bir hərf yanlışlığı ilə «nemət»i «nəğmət» oxudan katibləri tənqid edir, onlara diqqətli olmağa səsləyir:

«Şil olsun o katibin əlləri ki, o olmasaydı, ədəbiyyat və elm qurulmuş olan abadan ölkələr dağılmazdı. Fəsidlikdə onun nüsxəsi (varlığı) çaxırdan da müfsiddir. «İnəb»i səhv yazmaqla «eyb» meydana çıxarır.

Qələm olsun əli ol katibi-bəd təhririn,

Ki, fəsadi-rəqəmi «söz»ümüzü «şur» eylər.

Gah bir hərf süqutlə qılır «nadir»i «nar»,

Gah bir nöqtə qüsurilə «göz»ü «kur» eylər» (5, s.42).

Füzuli hər hansı bir əsərini qələmə almazdan əvvəl oxucusunu düşünür, ona necə təsir etməyin yollarını arayır. O, çalışır ki, yazdığı əsəri sadə xalq da, alimlər də eyni dərəcədə başa düşsün. Şair oxucu marağını həmişə nəzərə alır. Təsadüfi deyil ki, şeirə müstəqil bir elm kimi böyük əhəmiyyət verən, «Şeir fəziləti də ayrı bir elmdir» – deyən Füzuli şeir növləri içərisindən «qəzəl» janrını seçir:

Könül, gərçi əşarə çox rəsm var,

Qəzəl rəsmi et cümlədən ixtiyar.

Qəzəl de ki, məşhuri-dövrən ola,

Oxumaq da, yazmaq da asan ola (5, s.39).

Professor Mir Cəlal yazır: «Füzuli qəzəli bir də ona görə üstün tuturdu ki, o zaman bədii ədəbiyyatın məhz bu şəklini yazmaq çox asan idi... Qəzəllər musiqi ilə, ağızdan-ağıza oxunaraq məşhurlaşır, hətta tam savadsız camaat arasında da yayılırdı. Belə bir şeirlə kütlələrə təsir göstərmək, onların bədii zövqünü tərbiyə etmək daha münasib, daha asan idi».

Onu da əlavə edək ki, Füzuli qəzəl janrını təkcə avam camaatın tez əzbərləməsinə görə üstün tutmurdu.

Füzuli farsca divanının dibachəsində yazır ki, bir gün yolu məktəbə düşür, orada rast gəldiyi «Pəri üzlü», «sərv qamətli» fars gözəli ondan şeir oxumasını xahiş edir. Şair ərəbcə, türkcə şeirlərindən, qəsidə və müəmmalarından bir neçə beyt oxuyur. Fars qızı deyir: «Bunlar mənim dilimdə yazılmayıbdır, mənim karıma gəlməz. Mənə farsca ciyər yandıran aşiqanə qəzəllər oxumalısan» (7, s.22).

Bu tələblə əlaqədar olaraq Füzuli oxucu zövqü, oxucu zövqünün müxtəlifliyi, oxucunun təhsili, dünyagörüşü və maraq dairəsindən asılılığı barədə qənaətini ümumiləşdirir: «Zamanın alimləri mənəsində rənz, kəlamında müəmma olan şeirlər tələb edirlər. Dilbərlərin isə təfəkkürə tabı yoxdur, onların sevdikləri yalnız aşiqanə qəzəllərdir...»

Şair fars gözəlinin xahişinə əməl edir, cyni zamanda, «üləmayi-zəmanəni» də unutmur: «Özümü təfəkkür atəşi içində əriddim və fars qəlləri divanımı tərtib etdim ki, həm kamil müdəqqiqlər onun üstüörtülü

gözl məzmunlarından həzz alsınlar, həm də sadədil zəriflər onun zövq ziyafətindən paylarını götürsünlər» (7, s.23).

Füzulinin fikrincə, əsl sənət nümunəsi hamının faydalana bildiyi əsərdir.

Beləliklə, Füzulinin söz, kitab, elm, bilik və mütaliə haqqında yazdıqlarından belə nəticəyə gəlmək olar ki, şair qədim dünyanın ən məşhur əsərlərini özündə mühafizə edən bir və bir neçə zəngin kitabxanadan müntəzəm istifadə etmiş və bəhrələnmişdir. Maraqlıdır, bu kitabxana şairin yaşadığı Kərbəla şəhərində olmuşdur, yoxsa özünün şəxsi kitabxanası varmı? Bu mülahizələrin hər ikisi inandırıcı görünməyə də, onların elmi cəhətdən təsdiqini vermək üçün hələlik əlimizdə sənədsübut yoxdur. Bununla belə, Füzulinin türk, ərəb və fars dillərini mükəmməl bilməsi onun şəxsi kitabxanasında ən azı üç dildə əlyazma kitablarının saxlanıldığını təsdiqləyir.

Şübhəsiz, bu məsələlərin öyrənilməsi olduqca vacibdir və ölməz şairimizin irsinin araşdırılıb təbliğ edilməsi baxımından xüsusi əhəmiyyətə malikdir.

500 ildir ki, Füzulinin əsərləri dünya ədəbiyyatı və mədəniyyətinə hədsiz təsir göstərməkdədir. Yeni həyat və yeni mədəniyyət yaradan indiki nəsil də ölməz şairin zəngin irsindən məhəbbətlə bəhrələnir və bundan sonra da istifadə edəcəkdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi: 3 c-də. C.1.-B.: Azərb. EA nəşr-tı, 1960.-590 s.
2. Araslı H. Böyük Azərbaycan şairi Füzuli. -B.: Azərb. Uşaq və Gənclər Ədəb-tı Nəşr-tı, 1958.-312 s.
3. Vəfalı A. Füzuli öyrədir.- B.: Gənclik, 1977.-148s.
4. Quluzadə M. Füzulinin lirikası.-B.: Azərb. EA nəşr-tı, 1965.-590 s.
5. Füzuli M. Əsərləri: 5 c-də. C.1. Türk divanı. - B.: Azərb. EA nəşr-tı, 1958.-466 s.
6. C. 2. Leyli və Məcnun. - B.: Azərb. EA nəşr-tı, 1958.-356 s.
7. C. 3. Farsca divanı. - B.: Azərb. EA nəşr-tı, 1958.-466 s.
8. C. 4. Qəsidələr. - B.: Azərb. EA nəşr-tı, 1961.-392 s.
9. C. 5. Nəsr əsərləri və şeirlər.- B.: Elm, 1985.-216 s.
10. Füzuli M. Seçilmiş əsərləri: 2 c-də. C.1. Lirikası. - B.: Azərnəşr, 1988.-581 s.
11. C.2. Poemalar.- B.:Azərnəşr, 1988.-392 s.

12. Füzulinin 400 illiyi: «Azərb, EA Xəbərləri» curnalının xüsusi nömrəsi, - B.: Azərb. EA nəşr-tı, 1958.-180 s.

13. Xələfov A. Azərbaycanda kitabxana işinin tarixindən. - B., 1986.

14. Cəfərov M.C. Ədəbi düşüncələr: Məqalələr. - B.: Azərnəşr, 1958.-200 s.

15. Cəfərov M.C. Klassiklərimiz haqqında: Məqalələr.- B.Gənclik, 1978.-96 s.

16. Cəfərov M.C. Füzuli düşüncələri: ədəbi-tənqidi məqalələr. - B.: Azərb. Uşaq və gənclər Ədəb-tı Nəşr-tı, 1959-236 s.

Князь Аслан

ТЕМА КНИГИ И ЧТЕНИЯ В ТВОРЧЕСТВЕ МУХАММЕДА ФИЗУЛИ

РЕЗЮМЕ

Статья посвящена к проблеме книга, библиотека и чтение в жизни и творчестве классиков азербайджанской литературы. В данной статье кратко изложены взгляды великого поэта Мухаммеда Физули на значение роли художественной литературы в формировании личности.

Автор освещает взглядов Физули к книге и чтению на научном основе.